

ناکجا آباد و خشونت

گفتارها و گفت‌وگوهای از

کارل ریموند پوپر

به انتخاب و ترجمه

خسرو ناقد

رحمان افشاری

چهارکتاب

سرشناسه: پوپر، کارل ریموند، ۱۹۰۲-۱۹۹۴م. Popper, Karl Raimund
ننوان و نام پدیدآور: ناکجاآباد و خشونت: گفتارها و گفت‌وگوهایی از کارل ریموند پوپر /
به انتخاب و ترجمه خسرو ناقد، رحمان افشاری.
مشخصات نشر: تهران: مؤسسه فرهنگی- هنری جهان کتاب، ۱۳۸۸.
مشخصات ظاهری: ۲۰۸ ص.
فروست: گفتارهای فلسفی: ۲.
شابک: ۳-۴۷-۲۵۳۳-۹۶۴-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
موضوع: پوپر، کارل ریموند، ۱۹۰۲ - ۱۹۹۴ م. - مصاحبه‌ها
موضوع: فلسفه
شناسه افزوده: ناقد، خسرو، ۱۳۲۹ - ، مترجم
شناسه افزوده: افشاری، رحمان، ۱۳۳۱ - ، مترجم
رده‌بندی کنگره: ۱۳۸۸ زن ۹/ب/۶۳ B
رده‌بندی دیویی: ۳۰۱
شماره کتاب‌شناسی ملی: ۱۸۹۹۲۰۱

انتشارات مؤسسه فرهنگی - هنری

جهان‌کتاب

ناکجاآباد و خشونت

گفتارها و گفت‌وگوهای از
کارل زیموند پوپر
به‌انتخاب و ترجمه
خسرو ناقد و رحمان افشاری
چاپ اول: زمستان ۱۳۸۸
چاپ و صحافی: جهان کتاب
تعداد: ۱۱۰۰ نسخه

همه حقوق محفوظ است.

تهران. صندوق پستی ۷۷۶۵-۱۵۸۷۵
تلفن: ۲۰-۷۷۶۴۲۵۱۹
email: info@jahaneketab.ir

شابک: ۲-۴۴-۲۵۳۳-۹۶۴-۹۷۸

۳۵۰۰ تومان

فهرست

پیشگفتار / ۷

جهان اندیشگی کارل زیموند پوپر / ۲۳

دربارهٔ به اصطلاح منابع شناخت / ۴۷

دربارهٔ دانایی و نادانی / ۶۱

ناکجاآباد و خشونت / ۸۱

سرچشمه‌های شناخت گوناگون اند / ۱۰۳

بدون آزادی، نه به عدالت می‌رسیم و نه به امنیت / ۱۱۵

عقل‌گرایی انتقادی [مقاله‌ای از هانس آلبرت] / ۱۷۱

کتاب‌شناسی گزیدهٔ آثار / ۱۸۹

پیشگفتار

نام کارل پوپر در ایران بیش از حد بر سر زبان‌ها افتاده است. آثار پوپر، همان‌گونه که او خود نیز اذعان دارد، بیشتر خریدار دارد تا خواننده! اگر مدعی شویم که از نام و نظرهای او در ایران، کم و بیش، سوءاستفاده شده است، سخنی چندان دور از واقع نگفته‌ایم. پوپر و اندیشه او در ایران، متأسفانه، هزینه جدل و جدال‌های نظری و گاه تسویه حساب‌هایی سیاسی و شخصی بین این و آن فرد و گروه شده است؛ آن هم جدل و جدال‌هایی که در اساس با نظریه و بنیان فکری او، اگر نگوییم هیچ ارتباطی ندارد، دست کم نزدیکی بسیار اندکی داشته است. تا جایی که نظریات و افکار او را برخی، ناخوانده و ناشناخته، مترادف با «لیبرالیسم» - با تعبیری منفی و دور از معنای واقعی این اصطلاح - می‌انگارند و حتی کسانی را در ایران می‌توان سراغ گرفت که کارل پوپر را اصلاً فیلسوف نمی‌دانند!

ترجمه آثار پوپر به زبان فارسی، گرچه دیر هنگام و گاه با ترجمه‌هایی نه چندان رسا و روان صورت گرفت، ولی آغازی امیدوارکننده داشت و آنچه تاکنون منتشر شده است، شامل کتاب‌های اصلی و اساسی او نیز می‌شود. نخستین اثر مستقلی که از

پوپر در ایران منتشر شد، کتاب فقر تاریخیگری^۱ بود که زنده یاد احمد آرام آن را ترجمه کرد و در سال ۱۳۵۰ به چاپ رساند. در آن زمان شاید تنها شماری بسیار اندک از روشنفکران ایرانی نام این فیلسوف اتریشی را شنیده بودند و چه بسا کمتر کسی با آثار او آشنایی داشت. تا جایی که احمد آرام در معرفی کارل ریموند پوپر، فقط ترجمه چند سطر از دانشنامه آلمانی بروکهاوس را در آغاز کتاب فقر تاریخیگری به دست می‌دهد، ولی در همان جا متذکر می‌شود که بعضی از آثار پوپر به عربی، هلندی، فرانسوی، آلمانی، ایتالیایی، ژاپنی، رومانیایی، اسپانیولی و ترکی ترجمه شده است. بر این اساس می‌توان گفت که فارسی‌زبانان بسیار دیرتر از دیگران با آثار و اندیشه‌های فلسفی پوپر آشنا شدند. ناگفته نماند که در زمان انتشار اولین کتاب پوپر در ایران، یعنی سال ۱۳۵۰ خورشیدی، گسترش ایدئولوژی کمونیستی و اندیشه‌های انقلابی کارل مارکس در میان بخشی بزرگ از روشنفکران ایرانی - در داخل و خارج کشور - به نقطه اوج خود رسیده بود.

با این همه، اندک‌زمانی پس از انتشار ترجمه کتاب فقر تاریخیگری، کتابی کم‌برگ، اما مهم در ایران ترجمه و منتشر شد که توجه بسیاری را به مباحث مطرح شده در آن جلب کرد: انقلاب یا اصلاح^۲ عنوان کتابی است دربرگیرنده گفت‌وگوهایی جداگانه با

1. Karl R. Popper, *The Poverty of Historicism*, (Routledge, 1957). / Karl R. Popper, *Das Elend des Historizismus*. (Tübingen: Mohr (Siebeck), 1965).

کارل ر. پوپر، فقر تاریخیگری، ترجمه احمد آرام، ج ۱ (تهران: خوارزمی، ۱۳۵۰)، ج ۲ (با تجدید نظر، ۱۳۵۸).

2. Herbert Marcuse und Karl Popper, *Revolution oder Reform. Eine Konfrontation*, hrsg. von Franz Stark. (München: Kösel, 1941).

هربرت مارکوزه^۱ و کارل پوپر. این کتاب در کشورهای غربی همزمان با گسترش جنبش‌های دانشجویی در اروپا و امریکای شمالی و نیز جنبش‌های انقلابی در امریکای لاتین منتشر شد و در کانون مباحث محافل روشنفکری قرار گرفت. احتمالاً تصمیم به ترجمه آن به فارسی نیز بی‌تأثیر از این مباحث نبود؛ چرا که زنده‌یاد هوشنگ وزیری، مترجم این کتاب، در آن زمان در زمره روشنفکران جامعه سوسیالیست‌های ایران بود.

یک دو سال پس از رخداد انقلاب در ایران و شاید با تازه‌شدن بحث‌های انقلاب یا اصلاح، و نیز با احساس نیاز به آشنایی بیشتر با اندیشه‌های پوپر و فلسفه عقل‌گرایی انتقادی او بود که کتابی درباره پوپر و افکار و آثار او در ایران ترجمه و منتشر شد. پوپر، نوشته بریان مگی^۲ که ترجمه فارسی آن را زنده‌یاد منوچهر بزرگمهر به‌انجام رسانده بود. کتاب مگی یکی از کوتاه‌ترین و در عین حال یکی از بهترین آثاری است که برای آشنایی با پوپر و آثار او منتشر شده است. نویسنده هم از این کتاب انتظار بیشتری ندارد و در مقدمه خود بر

→

انقلاب یا اصلاح، گفتگوی فرانتس اشتارک با هربرت مارکوزه و کارل پوپر، ترجمه هوشنگ وزیری، (تهران: خوارزمی، ۱۳۵۱).

۱. Herbert Marcuse ۱۸۹۸ تا ۱۹۷۹ میلادی. جامعه‌شناس و فیلسوف آلمانی - امریکایی و از شاگردان ادوموند هوسرل و مارتین هایدگر. او که از اعضای مکتب فرانکفورت بود با نوشته‌ها و سخنرانی‌هایش به "پدر چپ نو" شهرت یافت و در جنبش دانشجویی اواخر دهه شصت سده بیستم میلادی، در اروپا و امریکای شمالی طرفداران بسیاری داشت.

2. Bryan Magee, *Popper*, (Fontana Press, 1973).

بریان مگی، پوپر، ترجمه منوچهر بزرگمهر، (تهران: خوارزمی، ۱۳۵۹).

کتاب نیز اشاره می‌کند که: «در این کتاب سعی کرده‌ام خلاصه روشنی از اندیشه‌های پوپر را به دست دهم».

حدسها و ابطالها^۱ عنوان فارسی کتاب دیگری از پوپر است که احمد آرام ترجمه آن را به انجام رساند و در سال ۱۳۶۳ به چاپ رسید. این کتاب مجموعه‌ای از سخنرانی‌ها و مقاله‌های مهم پوپر است که ترجمه فارسی آن‌ها، متأسفانه، چندان رسا و روان نیست و در شمار ترجمه‌های خوب زنده‌یاد احمد آرام محسوب نمی‌شود. (ما یکی از سخنرانی‌های پوپر در این کتاب را که دارای اهمیت بسیار است، با عنوان «ناکجاآباد و خشونت» برای انتشار در کتاب پیش رو، دوباره ترجمه کرده‌ایم.)

با ترجمه کتاب جامعه باز و دشمنان آن^۲ به فارسی و انتشار آن در سال ۱۳۶۴ خورشیدی، در واقع برای نخستین بار مشهورترین و پرنفوذترین اثر پوپر در ایران و در میان طیفی گسترده از روشنفکران مطرح شد و از آن می‌توان به عنوان رویداد فرهنگی مهمی در ایران نام برد که مباحث نظری و بعضاً سیاسی بسیاری را دامن زد؛ به‌ویژه که دکتر عزت‌الله فولادوند، مترجم سرشناس، این اثر پوپر را ترجمه کرد.

۱. ک. ر. پوپر، حدسها و ابطالها: رشد شناخت علمی، ترجمه احمد آرام، (تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۶۳).

این اثر ترجمه فارسی کتابی از پوپر است با مشخصات زیر:

Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge. (New York: Basic Books, 1962).

2. K.R. Popper, *The Open Society and Its Enemies*, Vol. I: The Spell of Plato; Vol. II: The High Tide of Prophecy: Hegel, Marx, and the Aftermath, (London: Routledge & Kegan Paul, 1945).

کارل پوپر، جامعه باز و دشمنان آن، ترجمه عزت‌الله فولادوند، (تهران: خوارزمی، ج ۱ آذرماه ۱۳۶۴؛ ج ۲: خرداد ۱۳۶۵؛ ج ۳: مهرماه ۱۳۶۶؛ ج ۴: آبان ماه ۱۳۶۹).

در همین جا اشاره کنیم که از این اثر پوپر، پیشتر ترجمه دیگری نیز به قلم علی اصغر مهاجر صورت گرفته است که ابتدا در خارج از ایران (امریکا) منتشر شد و سپس شرکت سهامی انتشار آن را با عنوان *جامعه باز و دشمنانش* در سال ۱۳۶۴ در ایران منتشر کرد.^۱ این ترجمه اما کامل نیست و تمام دو جلد کتاب اصلی را دربر نمی گیرد. یادداشت‌ها و پیوست‌ها که بخشی مهم از کتاب را تشکیل می دهند در این ترجمه حذف شده است. گذشته از این‌ها، به نظر می رسد این ترجمه هم سنگ ترجمه عزت‌الله فولادوند نباشد.

به فاصله‌ای کمتر از چهار سال سه کتاب مهم و اساسی دیگر از پوپر را مرحوم احمد آرام به فارسی ترجمه کرد. *منطق اکتشاف علمی*، *واقع‌گیری و هدف علم*^۲ که در اصل دربرگیرنده یادداشت‌های پوپر بر کتاب *منطق اکتشاف علمی* است و سرانجام کتاب *شناخت عینی*.^۳ کتاب *منطق اکتشاف علمی*، اثر بنیادی کارل پوپر را افزون بر احمد آرام، سید حسین کمالی نیز ترجمه کرد که با

۱. کارل پوپر، *جامعه باز و دشمنانش*، ترجمه علی اصغر مهاجر، (تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۶۴)، ج ۱ و ۲.

2. Karl R. Popper, *Logik der Forschung*, (Wien: Julius Springer Verlag, 1935). [English translation: Karl R. Popper, *The Logic of Scientific Discovery*, (New York: Harper and Row, 1959).]

کارل ریموند پوپر، *منطق اکتشاف علمی*، ترجمه احمد آرام، (تهران: سروش، ۱۳۷۰).

3. Karl R. Popper, *Realism and the Aim of Science: From the Postscript to the Logic of Scientific Discovery*, (Totowa (NJ): Rowman and Littlefield, 1983).

کارل ر. پوپر، *واقع‌گیری و هدف علم: پی‌نوشت بر منطق اکتشاف علمی*، ترجمه احمد آرام، (تهران: سروش، ۱۳۷۲).

4. Karl R. Popper, *Objective Knowledge: An Evolutionary Approach*, (Oxford University Press, 1972, Rev. ed., 1979).

کارل ر. پوپر، *شناخت عینی: برداشتی تکاملی، ویراسته سیروس پرهام*، (تهران: علمی و فرهنگی، ۱۳۷۴).

مقدمه‌ای کوتاه از پوپر منتشر شد.^۱ این نخستین بار بود که پوپر مقدمه‌ای، هر چند کوتاه، بر ترجمه فارسی یکی از آثارش می‌نوشت. او در این مقدمه که با عنوان «مقدمه برای خواننده ایرانی منطق اکتشاف علمی» در آغاز کتاب آمده است، به نکته‌ای جالب در معرفی کتاب خود اشاره می‌کند و از جمله می‌نویسد: این کتاب کوششی است، در جهت تبیین راه درس گرفتن از تجربه. در عین حال بر این نکته تأکید می‌ورزد که راه درس گرفتن از تجربه، انجام مشاهدات مکرر نیست: «سهم تکرار مشاهدات در قیاس با سهم اندیشه هیچ است. همه چیز در گرو اندیشه‌ورزی فعال ما در باب جهان است. ما مدام می‌کوشیم تا تجارب خویش را تفسیر عقلی کنیم. می‌کوشیم تا آن‌ها را بفهمیم. به عبارت دیگر، بیشتر آنچه می‌آموزیم با کمک مغز است. چشم و گوش نیز اهمیت دارند، ولی اهمیت‌شان بیشتر در حذف اندیشه‌های غلطی است که مغز یا عقل پیش می‌نهند... موجودات زنده، همگی همیشه فعال‌اند؛ تلاش می‌کنند تا اتفاقات آینده پیرامونشان را گمان بزنند، و مشکلاتی را که گمان‌های نادرستشان پیش می‌آورد حل کنند. به اعتقاد من این شیوه نگرش به زندگی و تکامل حیات، امیدبخش و شوق‌انگیز است، و بدین شیوه می‌توان آینده را به چشم افرادی کوشا و متعهد نگریست که سعی دارند مشکلات را به طریقی حل کنند تا آینده همهٔ ابناء بشر بهتر باشد».^۲

۱. کارل ر. پوپر، منطق اکتشاف علمی، ترجمه سید حسین کمالی، ویراسته عبدالکریم سروش، (تهران: علمی و فرهنگی، ۱۳۷۰).

۲. نگاه کنید به: همان، صص ۳ و ۴.

پوپر کتابی نیز در سال ۱۹۷۶ میلادی منتشر کرد با عنوان *جست‌وجوی ناتمام: زندگینامه فکری*^۱. نسخه آلمانی کتاب، سه سال بعد و با عنوان *نقطه عزیمت: تحول فکری من* منتشر شد.^۲ این کتاب به زندگینامه‌ای خودنوشت می‌ماند که پوپر در آن بیش و پیش از همه به تحولات و حیات فکری خود پرداخته است تا به زندگی شخصی‌اش. از این کتاب نیز دو ترجمه به فارسی در دست است.^۳

یکی از آثار مهم پوپر که با همکاری جان اکلز، یکی از سرشناس‌ترین متخصصان مغز و فیزیولوژی اعصاب و برنده نوبل پزشکی سال ۱۹۶۳ میلادی، منتشر شد، کتاب *«من» و مغز او* است.^۴ این دو اندیشه‌مند اروپایی در این کتاب با بهره‌گیری از یافته‌های فیزیک کوانتوم، کوشیده‌اند تا از وجود اراده آزاد در انسان‌ها دفاع کنند. پوپر در این کتاب در کنار شرح نظریه «جهان یک»، «جهان دو» و «جهان سه» خود، به مسئله بدن - ذهن نیز پرداخته است. نه این کتاب تاکنون به فارسی ترجمه شده است و نه آخرین کتاب پوپر با

1. Karl Popper, *Unended Quest: An Intellectual Autobiography*, (London: Fontana, 1976).

2. Karl Popper, *Ausgangspunkte: Meine intellektuelle Entwicklung*, übersetzt von Friedrich Griese. (Hamburg: Hoffmann und Campe, 1979).

۳. کارل پوپر، *جست‌وجوی ناتمام*، ترجمه ایرج علی‌آبادی، ویراستار ضیاء موحد، (تهران: انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، ۱۳۶۹). (این کتاب از روی ترجمه فرانسوی آن به فارسی ترجمه شده است).

کارل پوپر، *جست‌وجوی همچنان باقی: زندگینامه فکری و خودنوشت*، ترجمه سیامک عاقلی، (تهران: نشر گفتار، ۱۳۸۰).

4. Karl Popper and John C. Eccles, *The Self and Its Brain: An Argument for Interactionism*, (Berlin, New York: Springer International, 1977).

عنوان جهان پارمنیدس^۱ که پس از مرگ او به کوشش یکی از شاگردانش منتشر شد. پوپر در این کتاب، پارمنیدس، فیلسوف و شاعر پیش-سقراطی یونانی را بر خلاف نظر مارتین هایدگر، فیلسوفی هستی‌شناس نمی‌داند. پوپر در جستارهای کتاب جهان پارمنیدس در جست‌وجوی منشاء نظریه عقل‌گرایی انتقادی خود است. او که کتاب درباره طبیعت پارمنیدس را از زبان اصلی ترجمه کرد، معتقد است که در نظریات شعرگونه پارمنیدس می‌توان آغازه‌های نظریه عقل‌گرایی انتقادی را یافت.

آنچه برشمردیم کم‌وبیش تمام ترجمه آثار مهم پوپر به زبان فارسی است. البته کتاب‌های دیگری نیز از او به فارسی ترجمه شده که اغلب مجموعه‌ای از مقاله‌های پوپر است که او و یا شاگردانش از میان مقالاتی که پیشتر در آثار اصلی او منتشر شده بودند، برگزیده و به صورت کتابی منتشر کرده‌اند؛ کتاب‌هایی چون در جست‌وجوی دنیایی بهتر، زندگی سراسر حل مسئله است و همه انسان‌ها فیلسوف‌اند از جمله آن‌هاست.

*

کتاب پیش رو، ترجمه مجموعه‌ای از گفتارها و گفت‌وگوهای کارل پوپر است که ما از میان آثار او برگزیده‌ایم. افزون بر این، گفتاری نیز درباره جهان اندیشگی و تحول حیات فکری پوپر در آغاز کتاب و

1. Karl Popper, *The World of Parmenides: Essays on the Presocratic Enlightenment*. Edited by Arne Friemuth Petersen with the assistance of Jürgen Mejer, (Routledge, 1998). / Karl Popper, *Die Welt des Parmenides: Der Ursprung des europäischen Denkens*, hrsg. v. Arne Friemuth Petersen, (München: Piper, 2001).

ترجمه مقاله‌ای درباره‌ی کانون اصلی فلسفه او، یعنی عقل‌گرایی انتقادی در پایان کتاب آمده است. مجموعه مقالاتی که تاکنون از پوپر در ایران ترجمه و منتشر شده - همان‌گونه که در بالا اشاره کردیم - دربرگیرنده مقاله‌هایی است که به انتخاب پوپر و یا شاگردان او در کتابی گردآوری شده و بیشتر به یکی از زبان‌های اروپایی منتشر شده‌اند. ما اما بسته به تصور خود از نیاز خوانندگان ایرانی، گفتارها و گفت‌وگوهای را که برای آشنایی با پوپر و شناخت از اندیشه‌های فلسفی او مناسب تشخیص دادیم، برای انتشار در کتاب حاضر برگزیده‌ایم. همه گفتارها و گفت‌وگوهای کتاب پیش رو را پوپر در اصل به زبان آلمانی نوشته و در یک مورد نیز متن ترجمه از انگلیسی به آلمانی را خود شخصاً تصحیح و تأیید کرده است. عنوان *ناکجا آباد* و خشونت را که عنوان گفتاری از پوپر است، ما برای کتاب حاضر انتخاب کرده‌ایم.

*

در زیر اشارات و توضیحاتی کوتاه درباره‌ی گفتارها و گفت‌وگوهایی که در این کتاب می‌خوانید به دست می‌دهیم:

■ جهان‌اندیشگی کارل ریموند پوپر. نخستین گفتار این کتاب درباره‌ی زندگی و تحول حیات فکری پوپر است که با بیانی ساده و برای آشنایی اولیه با آرا و افکار او تألیف شده است. نویسنده در این گفتار کوشیده است تا با نگاهی به زندگی و تأملی در جهان‌اندیشگی پوپر، و نیز با اشاراتی به امکان قرائتی نو و متناسب با زمان از نظریات این فیلسوف اتریشی/انگلیسی، چشم‌اندازی تازه از اندیشه‌های پوپر به دست دهد.

■ درباره‌ی به‌اصطلاح منابع شناخت. ترجمه‌ی متن سخنرانی پوپر در دانشگاه زالسبورگ اتریش است و یکی از مهم‌ترین گفتارهای او. این سخنرانی، همان‌گونه که پوپر خود در آغاز به آن اشاره دارد، در اصل متن کوتاه‌شده‌ی مقدمه‌ای است که او بر یکی از مهم‌ترین آثار خود، یعنی کتاب *حدس‌ها و ابطال‌ها*، نگاشته است. سخن اصلی پوپر در این گفتار چنین است: معرفت ما چیزی جز حدس و فرضیه نیست و هیچ اقتدار و آمریتی و هیچ منبع شناختی - خواه عقل خواه مشاهده - ندارد و ما می‌باید همواره همه‌ی نظریه‌های خود را به بوتۀ آزمون و سنجش بگذاریم.

■ درباره‌ی دانایی و نادانی. ترجمه‌ی متن سخنرانی پوپر در دانشگاه فرانکفورت است. پوپر در این سخنرانی میان دانستن به معنای کلاسیک و دانستن به معنای نوین آن تفاوت قائل می‌شود. به نظر او این درک منجر به انقلابی واقعی در مفهوم دانستن شده است؛ یعنی دانستن به معنای دانش‌های طبیعی، دانستنی حدسی است، گمانی جسورانه است. او در پایان یادآور می‌شود که ما اگر چه در رابطه با دانش اندکی که داریم با یکدیگر متفاوتیم، لیکن در نادانی بی‌کرانمان همه با هم برابریم.

■ ناکجاآباد و خشونت. ترجمه‌ی یکی از مقالات کتاب *عقل‌گرایی انتقادی و سوسیال دموکراسی*^۱ است که در آن

1. *Kritischer Rationalismus und Sozialdemokratie*, herausgegeben von Georg Lührs, Thilo Sarrazin, Frithjof Spreer und Manfred Tietzel, mit einem Vorwort von Helmut Schmidt. (Berlin: Verlag J. H. W. Dietz, 1976).

افزون بر پوپر، مقاله‌هایی از ماکس وبر، هانس آلبرت و ... نیز منتشر شده است. ترجمه مقاله پوپر از زبان انگلیسی به زبان آلمانی با تصحیح و تأیید پوپر صورت گرفته است. از این رو متن آلمانی تا حدی مستقل از متن انگلیسی آن است. پوپر در این اثر به نقد ناکجا آبادگرایی^۱ می‌پردازد. به نظر او اعتقاد به درافکندن طرح‌های آرمانی و دست‌نیافتنی، به قهر و خشونت می‌انجامد. وی به نگرش عقلانی در حوزه اجتماع و گستره سیاست باور دارد و معتقد است که هر نگرش دیگری به‌راحتی به کاربرد خشونت منتهی خواهد شد. با آن که سخنرانی پوپر در سال ۱۹۴۷ میلادی ایراد شده، اما همچنان زبان حال امروز ماست.

- سرچشمه‌های شناخت گوناگون‌اند. ترجمه گفت‌وگوی هرلینده کولبل، هنرمند و عکاس سرشناس آلمانی با کارل پوپر است. دربارهٔ ویژگی این گفت‌وگو، در آغاز ترجمه متن آن، شرحی کوتاه به‌دست داده‌ایم.
- بدون آزادی، نه به عدالت می‌رسیم و نه به امنیت. از میان گفت‌وگوهای بسیاری که در سال‌های پایانی حیات پوپر با او انجام گرفت، دو گفت‌وگو را برگزیده و ترجمه کرده‌ایم. این گفت‌وگوها که به فاصلهٔ سه سال، یکی در سال ۱۹۸۷ و دیگری در سال ۱۹۹۰ میلادی صورت گرفت، نخست

به صورت ضمیمه‌هایی همراه با روزنامه دی‌ولت^۱ منتشر شد و بعدها هر دو گفت‌وگو به صورت کتابچه‌ای با عنوان می‌دانم که هیچ نمی‌دانم، و این را هم به سختی می‌دانم^۲ به چاپ رسید. این گفت‌وگوها بسیار جالب و جذاب‌اند و تا حدی چکیده نظریه‌های پوپر را به زبانی روشن در آن می‌توان یافت. پوپر در پاسخ‌های خود به پرسش‌های سردبیران روزنامه، نه تنها اندیشه‌های فلسفی خود را به بیانی ساده و دلنشین برای خواننده شرح و توضیح می‌دهد، بلکه در کنار نقد و ابراز نظر درباره آثار کسانی چون افلاطون و هگل و مارکس و فروید و هایدگر و ویتگنشتاین و دیگران، به بسیاری از موضوعات اجتماعی و سیاسی معاصر نیز می‌پردازد. این دو گفت‌وگو بسیار طولانی است؛ از این رو متن آن‌ها را اندکی کوتاه کرده‌ایم (از بخشی که مربوط به نظریات پوپر پیرامون فیزیک است و نیز از برخی مسائل که مشمول مرور زمان شده‌اند، گذشته‌ایم). بخش‌هایی را برای ترجمه و انتشار در کتاب حاضر برگزیده‌ایم که به گمان‌مان برای خواننده ایرانی می‌تواند جذاب و احتمالاً سودمند و آموزنده باشد.^۳ همان‌گونه که اشاره شد عنوان آلمانی کتابچه‌ای که این دو

1. Die Welt

2. *Ich weiss, dass ich nichts weiss - und kaum das.* Karl Popper im Gespräch über Politik, Physik und Philosophie, (Frankfurt/M: Ullstein Sachbuch, 1991).

۳. بخشی از گفت‌وگوی پوپر که در سال ۱۹۹۰ میلادی نخستین بار به صورت ضمیمه در هفته‌نامه دی‌ولت (فوریه ۱۹۹۰) منتشر شد، در همان ایام ترجمه شد و در کتابچه‌ای، به پیوست ماهنامه پُر به چاپ رسید؛ مصاحبه با کارل پوپر، ترجمه خسرو ناقد، ماهنامه پُر، (واشنگتن)، پیوست مهرماه ۱۳۶۹.

گفت و گو در آن‌ها منتشر شد می‌دانم که هیچ نمی‌دانم، و این را هم به‌سختی می‌دانم است. عنوان ترجمه فارسی این گفت و گوها انتخاب ماست.

■ عقل‌گرایی انتقادی. ترجمه مقاله‌ای از هانس آلبرت دربارهٔ کانون اصلی فلسفه پوپر، یعنی عقل‌گرایی انتقادی است. این مقاله را از *دانشنامه فلسفه علم* برگزیده و به چند دلیل انتشار آن را در کتاب حاضر سودمند تشخیص داده‌ایم. آلبرت یکی از برجسته‌ترین مدافعان عقل‌گرایی انتقادی در آلمان و همفکر و از دوستان صمیمی پوپر است. او در توضیح و تفسیر و نیز گسترش نظریه عقل‌گرایی انتقادی سهم بسزایی داشته است. از این‌رو، می‌توان او را در کنار پوپر از نظریه‌پردازان عقل‌گرایی انتقادی به‌شمار آورد. او در این مقاله، همان‌گونه که در مقالات دانشنامه‌ای مرسوم است، چکیده‌ای از نظریه عقل‌گرایی انتقادی پوپر را به دست می‌دهد. آلبرت، عقل‌گرایی را به دو دسته عقل‌گرایی کلاسیک و عقل‌گرایی انتقادی تقسیم می‌کند که دومی را مدیون تأملات پوپر می‌داند. او سپس با اشاره به تاریخچهٔ این مفهوم در دوران باستان تا عصر حاضر، به معرفی هر دو نوع عقل‌گرایی می‌پردازد و تفاوت‌های آن‌ها را نیز بیان می‌کند. به نظر او عقل‌گرایی کلاسیک بنا را بر این می‌نهد که دست‌یافتن به معرفت یقینی امکان‌پذیر است، حال آن‌که عقل‌گرایی انتقادی این امکان را منتفی می‌داند. مهم‌ترین مشخصهٔ عقل‌گرایی انتقادی خطا‌باوری و معرفت‌حدسی است. اما در این‌جا اشاره

به نکته‌ای را ضروری می‌دانیم: همان‌گونه که پیشتر گفته آمد، مقاله آلبرت مقاله‌ای است دانشنامه‌ای که با دقت موشکافانه و بسیار موجز نوشته شده است؛ یعنی اطلاعاتی اساسی و آگاهی‌های مهمی را به صورت فشرده و بدون جمله‌پردازی و حواشی‌های زاید در اختیار خواننده قرار می‌دهد. از این رو، مطالعه آن مستلزم تمرکز حواس بیشتری است. با آن که نشر آلبرت، روشن و گویاست، اما به رسایی و روانی نشر پوپر نیست. بارزترین ویژگی نوشته‌های پوپر، تلاش موفقیت‌آمیز او در ارائه مفهوم و روشن نظریه‌ها و فرضیه‌هایش است. تا جایی که به قولی، نوشته‌های او آن قدر روشن است که گاهی عمق آن را از نظر پنهان می‌دارد. سبک و سیاق نوشته‌های هانس آلبرت اما با پوپر تفاوت دارد و ما کوشیده‌ایم که این تفاوت را در ترجمه فارسی نوشته‌های این دو اندیشه‌مند در کتاب حاضر نیز حفظ کنیم. گذشته از این‌ها، اغلب آثاری که از پوپر در کتاب پیش‌رو گرد آمده، متن سخنرانی‌ها و گفت‌وگوهای اوست که بنابر ویژگی‌های چنین آثاری، خوانندشان ساده‌تر از مقاله‌های دانشنامه‌ای و فهمشان نیز آسان‌تر است. ما در پی نوشتن متن ترجمه مقاله آلبرت، با اشاره‌ای کوتاه به پیشینه دوستی هانس آلبرت با پوپر، عنوان برخی از آثار او را نیز برشمرده‌ایم.

- کتاب‌شناسی گزیده آثار. در بخش پایانی کتاب پیش‌رو، کتاب‌شناسی گزیده آثار کارل پوپر را به زبان‌های آلمانی و انگلیسی و به ترتیب تاریخ انتشار آن‌ها به دست داده‌ایم تا

پژوهشگران و دانشجویان و علاقه‌مندان که مایل‌اند به منبع اصلی آثار پوپر مراجعه کنند یا مطالعات خود را دربارهٔ این فیلسوف اروپایی گسترش دهند، از این فهرست که با دقت بسیار فراهم آمده است، استفاده کنند.

متن کوتاه‌شدهٔ برخی از گفتارها و گفت‌وگوهای کتاب حاضر، پیشتر در نشریات گوناگون و از جمله در مجلهٔ *کیان* به چاپ رسیده است. ما اما همهٔ آن‌ها را، بدون استثناء، برای انتشار در این کتاب، از اساس بازبینی و بار دیگر با متن اصلی مقابله کرده و با افزوده‌ها و پانوشته‌هایی، دقیق‌تر و گسترده‌تر کرده‌ایم؛ به گونه‌ای که می‌توان گفت، مجموعهٔ به‌هم‌پیوسته‌ای که اکنون پیش روی خواننده قرار دارد، ترجمه و ویراست تازه‌ای است که برای نخستین بار به صورت کتاب منتشر می‌شود.

نکتهٔ آخر آن‌که، تمام پانوشته‌ها و افزوده‌های کتاب حاضر از ماست؛ جز آن‌چه با اشاره به نام پوپر مشخص شده است.

خسرو ناقد - رحمان افشاری